

Země Moravskoslezská

Země Moravskoslezská byla – a dosud je v povědomí mnoha obyvatel České republiky, zejména pak z Moravy a Slezska - historickým správním celkem, který existoval poprvé mezi lety 1782 a 1849/1850 (krátkodobě pak v období 1860 – 1861) a podruhé mezi lety 1928 a 1948/1949.

Základní historické souvislosti spojené se Zemí Moravskoslezskou

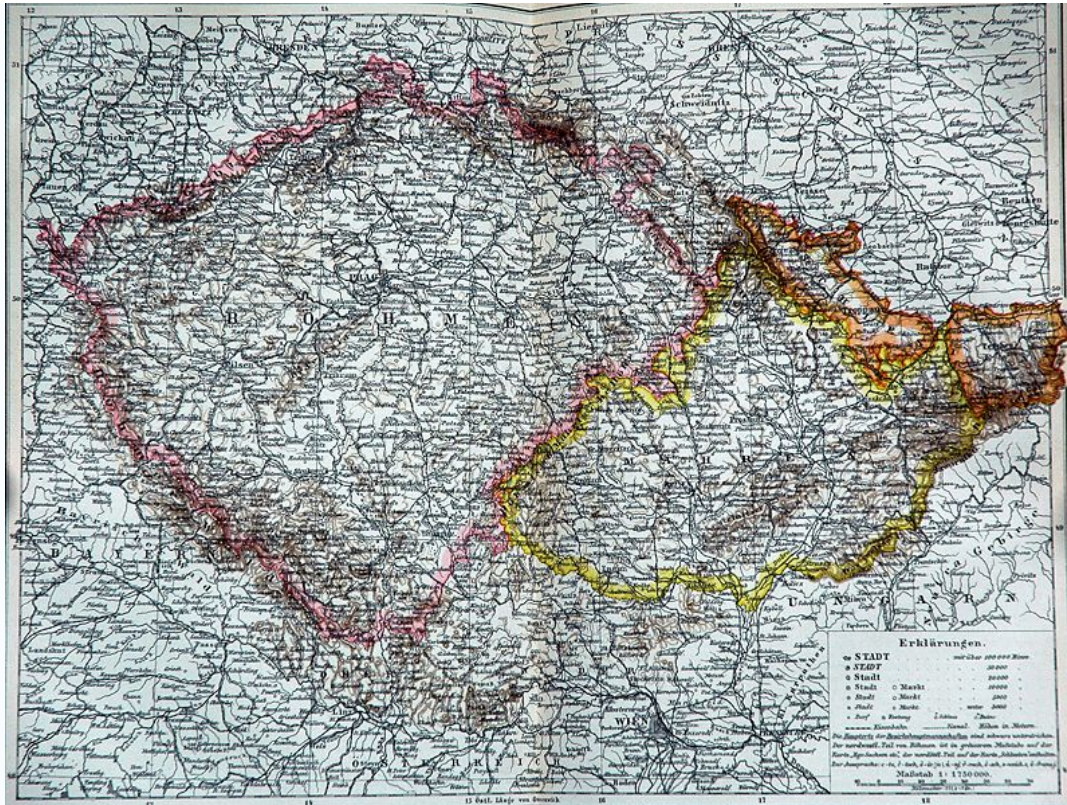
Prvé období se týkalo časů Habsburské monarchie a Rakouského císařství (popřípadě Rakouska-Uherska), druhé období pak demokratického Československa po „župní“ epizodě z let 1918 – 1928 a v jistém smyslu i válečného Protektorátu Čechy a Morava. V prvním historickém údobí šlo o správní celek vzniklý spojením Moravy a Rakouského Slezska.

Ve druhém případě se jednalo o správní celek vzniklý spojením Moravy a Československého Slezska do jednoho správního celku. I tady je zapotřebí rozlišovat několik etap, počínaje demokratickou první republikou let 1928 – 1938, přes druhou republiku 1938 – 1939, přes Protektorát Čechy a Morava (Böhmen und Mähren) v období 1939 až 1945 – kdy Morava byla na několika místech podstatně zmenšena (totéž postihlo i Zemi Českou neboli Čechy) a jinde velmi nevýrazně rozšířena, například i o nepatrné slezské území nalevo od řeky Ostravice -, přes polodemokratickou poválečnou republiku za prezidenta Dr. E. Beneše v době mezi květnem 1945 a únorem 1948 -, a konče počátkem komunistické totality v období mezi 25. únorem 1948 a 31. prosincem 1948. Ke dni 1. ledna 1949 Země Moravskoslezská zanikla, doufejme, že ne definitivně.

V době Rakouska, popřípadě Rakouska - Uherska

Země Moravskoslezská byla původně vytvořena v roce 1782 sloučením Moravy a Rakouského Slezska v jednu správní jednotku v rámci Habsburské monarchie. Stalo se tak za císaře Josefa II, a v čele země stál zemský hejtman jako guvernér či guberniální prezident. Prvním guvernérem Země Moravskoslezské byl Ludvík hrabě Cavriani. Obě původní země měly i nadále samostatné stavovské orgány. Země Moravskoslezská byla rozčleněna na osm krajů: Brněnský, Olomoucký, Znojemský, Jihlavský, Hradištský, Přerovský, Opavský a Těšínský. Správním střediskem bylo Brno.

V roce 1850 byla tato země zrušena a rozdělena na korunní země Moravu (jako „Markrabství Moravské“) a Rakouské Slezsko (jako „Vévodství Horní a Dolní Slezsko“). Tato území pak byla na krátký čas - od 5. listopadu 1860 do 29. března 1861 - opětovně spojena v jeden celek. Potom bylo znovu obnoveno jak Markrabství Moravské, tak Vévodství Slezské.

Obr. 1 Historická mapa zemí Koruny české (Čechy – růžová hranice, Morava – žlutá, Rakouské Slezsko – oranžová); zdroj: German Brockhaus Konversations-Lexikon, 1892; autor: User: Sebastian Breier – zde byla země Moravskoslezská opět rozdělena na Moravu a Slezsko

Další dějiny v období let 1850 – 1918 - viz texty Morava a „Naše“ Slezsko.

Země Moravskoslezská v době První Československé republiky

Období let 1918 – 1928 v našem zájmovém území se zpočátku vyznačovalo jak nerovnováhou a určitým neklidem, tak úsilím o politickou stabilizaci. Zemská samospráva v nově vzniklém státě Československu ve skutečnosti neexistovala, zemské sněmy na Moravě i ve Slezsku (nyní již „Československém“) nebyly obnoveny a jejich působnosti byly obdobně jako v Čechách přeneseny na ústřední zákonodárné a výkonné orgány. Země Morava a Slezsko byly řízeny zemskými vládami (Zemská vláda moravská, Zemská vláda slezská), které byly od roku 1922 přejmenovány na zemské správy politické (Zemské správa politická na Moravě, se sídlem v Brně, Zemská správa politická ve Slezsku, se sídlem v Opavě). Staré zemské hranice zůstaly zachovány, v podstatě zůstal zachován i předchozí systém okresů.

Ale soustředíme svou pozornost na některé další události, související s politickými změnami po první světové válce. Dne 29. října 1918 proběhl i na Moravě a ve Slezsku politický převrat, a tak i v těchto zemích vznikaly nejprve tzv. národní výbory. Dne 31. října 1918 byl v Ostravě vytvořen Zemský národní výbor pro Slezsko. Poslední „rakouský“ zemský hejtman na Moravě JUDr. Otto Serényi však zůstal ve funkci až do 8. listopadu 1918 (spolutvůrce tak zvaného moravského paktu z roku 1905, který se stal modelem pro národnostní vyrovnání ve všech částech rakouské říše, ve funkci byl od roku 1906). Moravský zemský sněm a výbor byly nahrazeny Moravským zemským výborem, se sídlem v Brně. Spontánně vzniklé národní

výbory však byly ke dni 9. prosince 1918 zrušeny. Na druhé straně byla koncem roku 1918 na severu ve Slezsku ustavena německá provincie Sudetenland (od Javornického výběžku až po Ostravu – 6.534 km²), na jihu Moravy pak Deutschsüdmähren (1.840 km²).

Obr. 2: Správní členění země Moravskoslezské v letech 1928 – 1938

Počátkem roku 1919 vznikl československo-polský konflikt na Těšínsku, mezi 24. a 30. lednem 1919 tu proběhla sedmidenní válka. Dne 4. března 1919 byla německými politiky vyhlášena ve větších městech jižní i severní Moravy generální stávka. Velvyslanecká konference vydala rozhodnutí o československo-polských hranicích, včetně Těšínska, dne 28. července 1920. Doposud celistvé Těšínsko bylo rozděleno mezi Československo a Polsko. Polsku připadl bílský politický okres a část těšínského i fryštátského okresu (celkem 1.002 km² s celkem 139.630 obyvateli, z toho 61,1 % hovořících polsky, 1,4 % hovořících česky a 31,1 % hovořících německy). Československu připadl frýdecký politický okres a většina z okresů Těšín a Fryštát (celkem 1.280 km² s celkem 295.191 obyvateli, z toho 48,6 % hovořících polsky, 39,9 % hovořících česky a 11,3 % hovořících německy). Československu tak připadlo přibližně 56 % území a 68 % obyvatelstva Těšínska s tím, že největší skupina mluvčích žijících na tomto území používala jako svůj obcovací jazyk polštinu. Československé minimální požadavky (uhelný revír a Košicko-bohumínská dráha) byly přijaty. Československá strana rozhodnutí přes svůj nesouhlas podepsala též den a polská dne 31. července 1920. Polská strana současně předala slavnostní ohrazení, které kritizovalo nerespektování národnostních poměrů při stanovení hranic. Město Těšín (polsky Cieszyn, německy Teschen) bylo rozděleno na dvě části, větší a významnější část města zůstala v Polsku a průmyslová čtvrť města *Saská kupa* (německy Sachsenberg), vzniklá na přelomu

18. a 19. století, se v Československu transformovala na „nové“ město s názvem *Český Těšín*. Delimitace československo-polské hranice byla ukončena v únoru 1924 a zachycena v protokolu z 29. dubna 1924. Touto delimitací byla k Československu přiřčena obec Hřčava (bývalá část dnešní polské obce Javořinka), a to na základě vytrvalých požadavků česky mluvícího obyvatelstva v Hřčavě, situované v nejzazším koutku jihovýchodního cípu Těšínska. Avšak teprve dne 20. června 1924 bylo Československu předáno pohraniční území dané touto obcí. Zbývající východní část Těšínska – jako původně československé území, se silnou polskou menšinou, a tou dobou předaná Polsku - začala být Poláky nazývána „Zaolzie“ (Záolší - oblast za řekou Olše, viděno směrem z Polska). Další podrobnosti o Těšínsku a přesnější výčet obcí z bývalého „rakouského“ Těšínska, které po předchozích politických krocích zůstaly v Československu, jsou uvedeny na našich webových stránkách „Těšínsko“. Zde se zmíníme jenom o nejdůležitějších městech oblasti: Bohumín, Petřvald, Orlová, Karviná, Fryštát, Slezská Ostrava, Frýdek, Český Těšín, Třinec a Jablunkov. Z novějších měst je v Těšínském Slezsku situováno město Havířov, založené až v 50. letech 20. století, které vyrostlo na největší komunitu zájmového území. Jsou tu i některá severovýchodní, východní a jihovýchodní předměstí města Ostravy. Vedle zmíněné Slezské Ostravy jde o Hrušov, Michálkovice, Radvanice, Kunčice, aj.

K největšímu nacionálnímu, vojenskému a „ideologickému“ střetu za první republiky pak došlo na Slovensku v období mezi březnem a červencem 1919, a to mezi bolševickou Maďarskou či Slovenskou republikou rad a Československem. Tyto události se však již přímo nedotýkaly naší zájmové oblasti – Země Moravskoslezské, jedině snad tím, že ve dvou případech působili stejní vojenští velitelé, jak v bojích o Těšínsko, tak v operacích na jižním Slovensku; ke klíčovým velitelům vojenských zásahů tu patřil generál Josef Šnejdárk (1875 – 1945), rodák z moravských Napajedel.

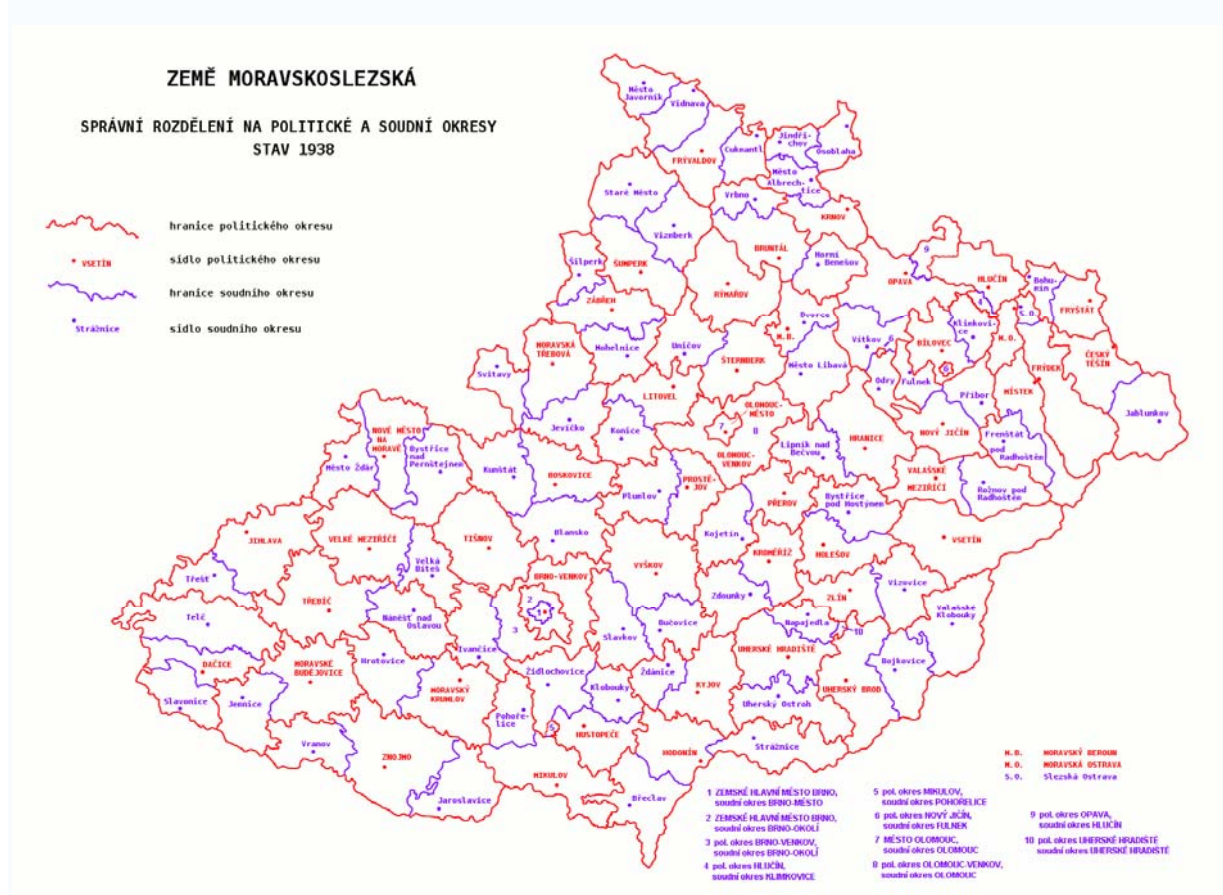
Dne 28. června 1919 však byla naštěstí podepsána známá Versailleská smlouva, která přispěla k celkovému politickému uklidnění v Evropě i na území bývalého Rakouska-Uherska.. K Československu a Československému Slezsku bylo nedlouho poté 10. ledna 1920 připojeno Hlučínsko (de facto až po vojenském zaboru dne 4. února 1920), Hař a Píšť, dvě další obce z této oblasti, byly připojeny k Československu až 16. března roku 1923. Valticko, tj. jihomoravské město Valtice i s okolními obcemi – se jako území, které původně náleželo k Dolnímu Rakousku, stalo od 31. července 1920 součástí Československa. Valticko bylo tvořeno těmito obcemi případně jejich částmi: město Valtice, obce Úvaly, Hlohovec, Charvátská Nová Ves, téměř celé katastrální území obce Poštorná, malou částí katastrálního území města Břeclav, částí katastru obce Sedlec a nepatrnými částmi katastrů obcí Ladná a Lednice. Roku 1924 Morava ztratila katastrální území malé obce Nedvězíčko (jižně od Poličky), které bylo začleněno do Země České.

Členění na župy pak určil zákon č. 126/1920 Sb. „o zřízení župních a okresních úřadů v republice Československé“ ze dne 29. února 1920. Hranice Moravy s Čechami a někdejší Uherskem by však byly i nadále plně respektovány. Toto členění však nakonec vůbec nevstoupilo v platnost a tak Země Moravská a Země Slezská i nadále existovaly. Přitom „definitivní“ Československá ústava z roku 1920, přijatá 29. února 1920, rozhodla proti zemskému zřízení. Zákonodárnou moc svěřila dvoukomorovému Národnímu shromáždění Republiky Československé, složenému z poslanecké sněmovny a senátu, a potvrdila neexistenci zemských sněmů.

Podle zmíněného župního zákona z února 1920 bylo na území Československa zřízeno 22 žup, z nichž šest mělo působit na Moravě a ve Slezsku: X – se sídlem v Jihlavě, XI – se

sídlem v Brně, XII – se sídlem v Olomouci, XIII se sídlem v Uherském Hradišti, XIV – se sídlem v Moravské Ostravě (už tehdy bylo navrženo smíšené moravsko-slezské území) a XXI – se sídlem v Těšíně (tehdy bylo ještě Polské Těšínsko součástí Československa). Avšak v červenci 1927 byl vydán tzv. organizační zákon, který zcela negoval župní zřízení, a opět se zaváděla zemská a okresní správa. Tohoto roku 1927 byla tedy konečně - po vlně protestů a petičních akcí – opuštěna myšlenka nahradit historické české země župami. Zákonem č. 125/1927 Sb. „o organisaci politické správy“ ze dne 14. července 1927 se pak s platností od 1. prosince 1928 staly Morava a Slezsko částí nově zřízené Země Moravskoslezské, která byla jednou ze čtyř samosprávných zemí, na které se území Československa dělilo.

Země Moravskoslezská existující od 1. prosince 1928 do 31. prosince 1948 byla vedle Čech, Slovenska a Podkarpatské Rusi jedna ze čtyř samosprávných zemí Československa a měla rozlohu 26 738 km². Byla ustavena podle uváděného zákona š. 125/1927 Sb., a to na základě sloučení Země Moravské (Moravy) a Země Slezské (Slezska). Spojení Slezska s Moravou do jedné země vyvolalo protesty slezských Čechů, Němců i Poláků. Nejostřeji protestovali těšínský autonomisté, vedení Josefem Koždoněm.

Obr. 3: Statutární města, a politické a soudní okresy Země Moravskoslezské v letech 1935 - 1938

Hlavním městem Země Moravskoslezské bylo Brno, v němž byl zřízen Zemský úřad pro zemi Moravskoslezskou. V zemi Moravskoslezské existovalo čtyřicet pět okresních úřadů a magistráty tří statutárních měst Brna, Olomouce a Opavy. Nejvyšším článkem územní samosprávy pak byla zemská samospráva. Nejvyšším orgánem zemské samosprávy v zemi Moravskoslezské bylo šedesátičlenné Zemské zastupitelstvo. Funkční období členů zastupitelstva bylo šestileté, jeho předsedou se stal z titulu svého úřadu zemský prezident. Zemské zastupitelstvo volilo ze svých řad Zemský výbor, jenž měl dvanáct členů. Také jemu

předsedal zemský prezident. Ten také zastupoval Moravskoslezskou zemi navenek jako právníkou osobu a podepisoval písemnosti, vydané jejím jménem. Působnost Zemského zastupitelstva se dělila na činnost hospodářskou a správní, normotvornou, na působnost ve správním soudnictví a na působnost poradní a iniciativní.

Důvodem pro vznik země Moravskoslezské byla nejen relativně malá rozloha Českého Slezska, ale také snaha omezit politický vliv zdejších sudetských Němců a těšínských Poláků.

V době 2. Československé republiky

Mnichovskou dohodou z roku 1938 byly pak z této země vytrženy rozsáhlé převážně německojazyčné oblasti na severu a jihu, které se staly součástí tzv. Sudetoněmeckých území (německy *Sudetendeutsche Gebiete*), zhruba polovinu československé části Těšínska přibližně v rozsahu politických okresů Fryštát a Český Těšín připojilo Polsko. Cieszyn a Český Těšín byly opět spojeny v jedno město. Dne 15. dubna 1939 byla okupovaná jihomoravská území začleněna do Zemského hejtmanství Dolní Dunajska (též *Dolní Podunají* nebo *Dolní Dunaj* - německy *Landeshauptmannschaft Niederdonau*, které bylo 1. května 1939 přeměněno v Dolnodunajskou župu - německy *Reichsgau Niederdonau*, též, *Dolní Dunajsko*⁽¹⁾). Obsazená severomoravská území a slezská území v rozsahu někdejšího Opavského kraje byla 1. května 1939 v rámci nově zřízené říšské župy Sudetenland začleněna do vládního obvodu Opava, zbytek území (Hlučínsko) se stal součástí Pruského Slezska. Po té co Německo v roce 1939 obsadilo většinu dosavadního Polska, byla k Pruskému Slezsku připojena i území na Těšínsku, která Polsko získalo na základě Mnichovské dohody v roce 1938.

⁽¹⁾ *Dolnodunajská župa*

Dolnodunajská župa (německy *Reichsgau Niederdonau*), též *Dolní Podunají* nebo *Dolní Dunaj*, *Dolní Dunajsko*, je název historického správního útvaru vytvořeného nacisty na obsazeném území Rakouska (Východní marky, německy *Ostmark*), dříve slovenské obce Devína a Petržalky, a části jihovýchodních Čech a jižní Moravy dne 1. května 1939. Přímým předchůdcem této župy bylo Zemské hejtmanství Dolní Dunajsko (německy *Landeshauptmannschaft Niederdonau*), které bylo od 15. dubna 1939 územně shodné s touto župou. Metropolí župy bylo oficiálně město Kremže (německy *Krems an der Donau*), župní správní orgány však sídlily ve Vídni přejmenované na Velkou Vídeň (německy *Gross-Wien*), která však její součástí nebyla, ale tvořila rovněž samostatnou říšskou župu.

Vymezení župy

Župa zahrnovala území bývalé rakouské spolkové země Dolní Rakousy, avšak bez jeho dosavadního katastrálního území Hinterberg bei Steyr (do 14. října 1938 součást dolnorakouské obce Behambergu), které bylo k 15. říjnu 1938 přičleněno k městu Steyr v Zemském hejtmanství Horního Dunajska (od 1. května 1939 Hornodunajská župa), a bez 97 obcí, které byly téhož dne připojeny k Vídni; dále severní a střední část bývalého Burgenlanu (politické okresy Eisenstadt, Mattersburg, Neusiedl am See, Oberpullendorf, a města Eisenstadt a Rust), dříve slovenské Devín a Petržalku, a jižní část Moravy a jihovýchod Čech (tato dříve československá území byla již 15. dubna 1939 připojena k Zemskému hejtmanství Dolní Rakousy na základě zákona „o členění sudetoněmeckých území“

Zánik župy

Župa přestala existovat v dubnu 1945, kdy její území dobyly jednotky sovětské Rudé armády. Dříve československá území byla navrácena obnovenému Československu. Po obnovení nezávislosti Rakouska dne 27. dubna 1945 byla v rakouské části bývalé župy obnovena 1. května 1945 spolková země Dolní Rakousy, která však až do 30. září 1945 zahrnovala i severní část dosud stále zrušeného Burgenlandu. 1. října 1945 pak došlo k obnovení spolkové země Burgenlandu. Katastrální území, jež byla připojena roku 1938 k hornorakouskému městu Steyr, zůstávají i nadále jeho součástí a nejsou již součástí Dolních Rakous, což bylo definitivně potvrzeno změnou rakouské spolkové ústavy v roce 1958.

Členění říšské župy zvané „Sudetská země“ v období 1939 - 1945 (německy: Reichsgau „Sudetenland“)

Sudetská země „Sudetenland“ se členila na tři vládní kraje (německy: Regierungsbezirke): **Cheb** (německy Eger), **Ústí nad Labem** (německy Aussig) a **Opava** (německy Troppau). Území se dále členilo na adekvátní počet městských a „venkovských“ okresů (německy: Stadtkreise; Landkreise). Z předchozího členění za první republiky se v podstatě zachovaly úřední hranice okresů tam, kde to vyhovovalo z nacionálních hledisek, ale i tentokrát je třeba dávat bedlivý pozor u některých obcí i měst v hraniční zóně mezi moravskou částí Protektorátu Čechy a Morava i Sudetskou zemí, tedy tam, kde „muselo“ dojít ke změnám v hraničním pásmu, například v případě Brodku v západní části Litovelského okresu. V relaci ke „slezskému“ kraji Opava se naopak již téměř vůbec nerespektovaly historické zemské hranice mezi Slezskem, Moravou a Čechami. Tak se v tomto „slezském“ kraji ocitly dva okresy Králiky a Lanškroun z Čech, a osm moravských okresů Moravská Třebová, Moravský Beroun, Nový Jičín, Rýmařov, Svitavy, Šternberk, Šumperk a Zábřeh. Pouze pět okresů náleželo k historickému Slezsku: Frývaldov, Bruntál, Krnov, Opava a Bílovec. Další specifická území jako Hlučínsko (Hlučínský okres), Ostravsko, Karvinsko, Frýdecko-Míšecko a Českotěšínsko měly poněkud odlišný úděl a ve válečném čase se o ně dělily jednak Pruské Slezsko (v případě Hlučínska, po polské epizodě i Karvinsko, Českotěšínsko a dílčí slezská část Frýdecko-Míšecka), jednak Protektorát Čechy a Morava (slezská část Velké Ostravy, západní část slezské části Frýdecka-Míšecka).

Z hlediska podrobnějšího členění se zaměříme jenom na „**Kraj Opava**“ (německy: Regierungsbezirk Troppau):

Městský okres Opava (německy: **Stadtkreis Troppau**)

1. městský okres Opava (německy: Stadtkreis Troppau)

„Venkovské“ okresy (německy: **Landkreise**) celkově jich bylo 15

1. Moravský Beroun (německy: Bärn)
2. Frývaldov (německy: Freiwaldau)
3. Bruntál (německy: Freudenthal)
4. Králiky (německy: Grulich)
5. Zábřeh (německy: Hohenstadt)
6. Krnov (německy: Jägerndorf)
7. Lanškroun (německy: Landskron)
8. Šumperk (německy: Mährisch Schönberg)
9. Moravská Třebová (německy: Mährisch Trübau)
10. Nový Jičín (německy: Neu Titschein)
11. Rýmařov (německy: Römerstadt)
12. Šternberk (německy: Sternberg)
13. Opava (německy: Troppau)
14. Bílovec (německy: Wagstadt)
15. Svitavy (německy: Zwickau)

Za německé okupace

Dne 15. března 1939 jsou pak Morava a Čechy obsazeny nacistickým Německem a 16. března začleněny do Protektorát Čechy a Morava, jehož součástí jsou až do osvobození v roce 1945. Fakticky celé „Naše“ Slezsko bylo připojeno k Třetí říši. Během okupace nacisté k 1. lednu

1940 k Moravě administrativně připojili některé okrajové oblasti východních Čech v oblasti Českomoravské vrchoviny. Jednalo se o soudní okresy Polná, Štoky (k němuž byla připojena i východní část soudního okresu Německý Brod – *dnes Havlíčkův Brod*), které byly začleněny do politického okresu Jihlava; soudní okres Přibyslav (k němuž byla připojena i severovýchodní část soudního okresu Německý Brod), který byl začleněn do politického okresu Nové Město na Moravě; protektorátní část politického okresu Jindřichův Hradec, který byl začleněn k nově zřízenému politickému okresu Telč (okresní úřad sem byl přeložen z Dačic, které sice ještě náležely k Protektorátu, ale byly těsně za jeho hranici); a jihovýchodní část politického okresu Polička, která byla v rámci Moravy začleněna do soudního okresu Kunštát v politickém okrese Boskovice.

Po osvobození

Po osvobození dochází k obnovení **Země Moravskoslezské** v původním rozsahu a obnově původního členění na politické okresy ke stavu ze září 1938. Odchytkou od původního stavu bylo nové statutární město Moravská Ostrava (od roku 1946 Ostrava) vzniklé jako městský okres roku 1941, dále začlenění téměř celého soudního okresu Frýdku a nepatrné části soudního okresu Moravská Ostrava do politického okresu Místek, uznání nacisty provedené připojení několika obcí k Opavě, a městyse Líšeň ke statutárnímu městu Brnu.

V reakci na požadavek obnovení samosprávy Českého Slezska dochází ke vzniku **Slezské expozitury země Moravskoslezské** se sídlem v Ostravě, do níž byly vedle území původního Českého Slezska začleněny také původně moravské politické okresy Nový Jičín, Místek a zrušený politický okres Moravská Ostrava. Slezská expozitura země Moravskoslezské - vznikla v rámci Země Moravskoslezské po osvobození dne 31. května 1945 v reakci na požadavek obnovení samosprávy „Českého Slezska“. Jejím Centrem Slezské expozitury se stala Ostrava (z počátku ještě nazývaná Moravská Ostrava), v níž sídlila expozitura Moravskoslezského zemského národního výboru. Vedle území původního „Českého Slezska“ do ní byly začleněny i původně moravské politické okresy Nový Jičín a Místek, a již za okupace zrušený moravský politický okres Moravská Ostrava. Slezská expozitura tak měla rozlohu 5.520,92 km². Na východě, severu a jihozápadě území expozitury hraničilo s Polskem; na jihu pak s moravskými politickými okresy Šumperk, Rýmařov, Moravský Beroun, Hranice a Valašské Meziříčí; na jihovýchodě se slovenským politickým okresem Čadca.

Vznik Slezské expozitury odrážel jak politické, tak hospodářské změny v Československu, a oslabil již tehdy v „prekomunistickém“ údobí jak identitu Moravy a úlohu jejího hlavního města Brna a takého druhého centra Olomouce, tak identitu „Našeho“ Slezska i úlohu jeho hlavního města Opavy. Ostravsko jako takové však zůstává i nadále významným faktorem, k němuž bude zřejmě nutno přihlížet i během nápravných kroků směrem k opravdu racionální a účinné správě i samosprávě v České republice, k opravdu správnému a účinnému členění na vyšší územně správní celky, jejichž skladba by se však přesto měla co nejvíce přiblížit historickým, geografickým i politickým souvislostem, daným kontinuitou historických zemí Koruny české, včetně Moravy, „Našeho“ Slezska nebo Země Moravskoslezské.

Po parlamentních volbách, které proběhly 26. května 1946 získali komunisté vliv také na Moravě. Výsledky voleb se promítly i do vedení a činnosti národních výborů, včetně Zemského národního výboru pro Zemi moravskoslezskou, jehož novým předsedou se stal 31.

července 1946 člen Komunistické strany Československa (KSČ) a šéfredaktor jejího moravského deníku Rovnost František Pišek. Zemský národní výbor pro Zemi moravskoslezskou se tak změnil z obránce zájmů země a jejích obyvatel v poslušný nástroj pražské vlády, vedené předsedou KSČ Klementem Gottwaldem.

Počáteční období komunistického režimu

Po Únoru 1948 pak nový komunistický režim začal pracovat na správní reorganizaci Československa. Výsledkem komunistických představ o centralizaci moci bylo kromě jiného zrušení zemského zřízení a zavedení členění republiky na kraje. Definitivní podobu krajského zřízení schválila vláda Československé republiky na svém zasedání 30. listopadu 1948. Rozhodla o zřízení 13 krajů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, a šesti krajů na Slovensku. Národní shromáždění Československé republiky podle rozhodnutí Komunistické strany Československa (KSČ) odsouhlasilo zrušení členění na země a úplnou centralizaci správního aparátu.

Dne 1. ledna 1949 bylo území Československa rozděleno mezi nově vzniklé kraje, které, s výjimkou slovenské hranice, nerespektovaly (zjevně podle zásady „rozděl a panuj“) dřívější historické hranice zemí, jak jsme se již zmínili. Čechy, Morava a Slezsko současně zmizely z mapy Československa jako správní celky. Země Moravskoslezská byla rozdělena na kraj Brněnský, Gottwaldovský, Jihlavský, Olomoucký a Ostravský; několik obcí se stalo součástí kraje Českobudějovického a Pardubického, přičemž hranice krajů vůbec nerespektovaly bývalé hranice zemské. Zemské hranice nejvážněji a nejhruběji nerespektoval kraj Jihlavský, zasahující hluboko do Čech. Komunistický a stalinsko-gottwaldovský návrh z přelomu let 1948 – 1949 však bohužel negativně a zdánlivě ex post ovlivnil i nedemokratický proces tzv. územně správní reformy, uskutečněné o 48 – 51 let později, po tzv. sametové revoluci.

Pozdější období komunistického režimu – Československá socialistická republika

Dne 9. dubna 1960 pak Národní shromáždění schválilo zákon o reorganizaci územní správy, jímž se rušilo členění platné od roku 1949. Vstoupil v platnost 1. července 1960 a výrazně se jím snižoval počet krajů. Při jejich projektování nebyla respektována historická hranice. Na základě této reformy byla převážná část území někdejší země Moravskoslezské přerozdělena mezi kraje Jihomoravský (jehož součástí se však stala i osada Jobova Lhota, patřící k Čechám) a Severomoravský, zatímco území na severozápadě Moravy ⁽²⁾ bylo začleněno do Východočeského kraje (od roku 2000 součást Pardubického kraje), a území na jihozápadě Moravy ⁽³⁾ připojeno ke kraji Jihočeskému, jehož součástí jsou (s výjimkou katastrálních území Vesce u Počátek, Prostý a Horní Vilímeč, která v současné době náležejí k českému městu Počátky v kraji Vysočina) dodnes.

⁽²⁾ Katastrální území (většinou na Svitavsku, Moravskotřebovsku, v oblasti Jevička, zčásti i v oblasti Červené Vody, dokonce i prameny řeky Moravy!!!, s hojnými názvy, připomínajícími zemi Moravskou) Velká Morava, Červená Voda, Šanov u Červené Vody, Moravský Karlov, Bílá Voda, Mlýnice u Červené Vody, Mlýnický Dvůr, Cotkytle, Strážná, Tatenice, Krasíkov, Lubník) a okolí Svitav a Moravské Třebové (katastrální území Koruna, Třebořov, Rychnov na Moravě, Petrušov, Staré Město u Moravské Třebové, Prklišov, Dětrichov u Moravské Třebové, Radišov, Kunčina, Moravská Třebová, Linhartice, Gruna, Borušov, Karlín, Svojanov u Borušova, Boršov u Moravské Třebové, Mladějov, Nová Ves u Moravské Třebové, Bohdalov u Městečka Trnávky, Pečíkov, Vranová, Vranová Lhota, Stará Roveň, Hartinkov, Vražné, Radkov, Petrůvka u Městečka Trnávky,

Unerázka, Bezděčí u Trnávky, Chornice, Zadní Arnoštov, Přední Arnoštov, Lázy, Pacov u Moravské Třebové, Stará Trnávka, Malíkov, Útěchov u Moravské Třebové, Rozstání u Moravské Třebové, Dlouhá Loučka, Křenov, Šnekov, Dolní Rudná, Horní Rudná, Janůvky, Moravská Dlouhá, Horní Hynčina, Pohledy, Sklené u Svitav, Moravská Kamenná Horka, Moravský Lačnov, Javorník u Svitav, Svitavy Město, Svitavy Předměstí, Ostrý Kámen, Vendolí, Čtyřicet Lánů, Moravská Radiměř, Hradec nad Svitavou, Muzlov, Březová nad Svitavou, Moravská Chrastová, Chrastová Lhota, Rozhraní, Bradlné, Horákova Lhota, Želívsko, Březinka, Slatina u Jevíčka, Březina u Moravské Třebové, Malonín, Smolná u Jevíčka, Študlov, Vilémov u Rozhraní, Bělá u Jevíčka, Jevíčko-Město, Jevíčko-Předměstí, Víska u Jevíčka, Jaroměřice, Biskupice u Jevíčka, Zálesí u Jevíčka, Březinky, Vysoká u Jevíčka, Bohuňov.

⁽³⁾ Dačicko a Slavonicko - katastrální území Ranciřov, Hluboká u Dačic, Dančovice, Dešná u Dačic, Plačovice, Bělčovice, Chvalkovice u Dešné, Županovice u Dešné, Písečné u Slavonic, Nové Sady u Písečného, Marketa, Modletice, Staré Hobzí, Nové Hobzí, Baňovice, Václavov u Chvaletína, Slavětín, Chvaletín, Mutná, Ostojkovic, Třebětice, Manešovice, Budiškovice, Vesce u Dačic, Budeč, Horní Slatina, Jersice, Červený Hrádek u Dačic, Prostřední Vydří, Řečice, Volfířov, Malý Pěšín, Hříšice, Kostelní Vydří, Dolní Němčice, Hostkovice u Dolních Němčic, Peč, Hradištko u Dačic, Urbaneč, Chlumeč u Dačic, Nové Dvory, Vnorovice, Holešice u Cizkrajova, Cizkrajov, Slavonice, Maříž, Leštnice, Kadolec u Slavonic, Mutišov, Stáلكov, Vlastkovec, Dolní Bolíkov, Dolní Bolíkov-Rubašov, Dolní Bolíkov-Nová Ves, Matějovec, Stojecín, Český Rudolec, Dolní Radíkov, Horní Radíkov, Valtínov, Markvarec, Lipolec, Lipnice u Markvarce, Radlice u Volfířova, Heřmanec, Velká Lhota u Dačic, Brandlín, Maršov u Heřmanic, Olšany u Dačic, Malý Jeníkov, Velký Jeníkov, Horní Mezeříčko, Horní Němčice, Skrýchov, Sumrakov, Horní Bolíkov, Studená, Jilem, Palupín, Horní Dvorce, Světlá pod Javořicí, Horní Pole, Domašín u Studené, Horní Olešná, Prostý, Horní Vílimeč, Vesce u Počátek, Popelín, Česká Olešná.

Pokus o obnovu v roce 1968

Za pražského jara v roce 1968 byl z iniciativy poslanců Jihomoravského kraje a nově založené „Společnosti pro Moravu a Slezsko“ podán „Návrh na státoprávní a územní uspořádání Československé republiky,“ která se měla stát trojdílnou federací tří státoprávních a rovnoprávných subjektů Čech, Moravy se Slezskem a Slovenska. Morava se Slezskem však vyděleny nebyly a stát byl uspořádán na národnostním principu dvou hlavních národů Čechů a Slováků. Parlamentem České socialistické republiky se stala Česká národní rada, podle jednostranných představ nástupkyně Českého zemského sněmu před rokem 1918, ve skutečnosti však také i bývalého Moravského zemského sněmu a Slezského zemského sněmu. Tvořili ji nejen poslanci z Čech, kteří měli většinu, ale též poslanci zvolení na Moravě a ve Slezsku.

Vývoj po roce 1989

Ve volbách v roce 1990 někteří poslanci moravských politických stran předložili návrh na obnovení zemského zřízení. Předsednictvo ČNR, kde mělo převahu Občanského fóra (OF), jej ve výborech zamítlo. V září 1990 byly předsedkyni ČNR Dagmar Burešové předloženy Petice občanů požadující rehabilitaci Země moravskoslezské, ty však svůj účel nesplnily. V 90. letech existovaly ještě další snahy o obnovu Moravy jako samostatné historické země, ty však vyšly naprázdno.

Smutné bylo, že v některých volebních obvodech na Moravě i ve Slezsku byli „demokraticky voleni“ zastupitelé pocházející nikoliv z míst moravského či slezského bydliště, pracoviště nebo alespoň působiště, nýbrž z Čech (stačí si na některé „málo významné“ vzpomenout: P. Pithart, V. Klaus, M. Zeman, J. Kavan, V. Dlouhý, R. Salzman, ...). Můžeme si například vybavit: jakou reálnou efektivní práci vykonali tito zastupitelé pro zájmy občanů z Moravy i

Slezska? Nejspíše jsme se znovu dostali někam do prehistorického období středověku před vznikem tzv. Magny charty za panování Jana Lucemburského, tedy před rok 1311.

Dne 1. ledna 2000 pak vstoupil v platnost zákon, který rozdělil území České republiky na 14 krajů. Toto politické a správní členění opět **zcela nedemokraticky nerespektuje historické hranice Moravy a Čech**. Kraje Jihomoravský a Severomoravský byly na jeho základě rozděleny mezi nové kraje Moravskoslezský (původně Ostravský), Olomoucký, Zlínský, (*zmenšený*) Jihomoravský (původně Brněnský kraj), a Vysočina (původně Jihlavský kraj). Tímto členěním není pouze nerespektována historická identita obou zemí, nýbrž i identita občanská, neboť žádný z politiků řádně nezjišťoval názory obyvatel, kteří zde žijí. Není respektována ani spádovost obcí a oblastí, ani dopravní obslužnost i přístupnost. Také přirozené geografické a hydrologické podmínky byly zcela opomenuty – nejvíce v kraji Vysočina, ale také v kraji Jihočeském a Pardubickém. O většině „ztracených“ území se dá dokonce říci, že byla kolonizována: pramen řeky Moravy i s okolím, Moravskotřebovsko, Moravské Svitavsko, Jevíčko s okolím, Dačicko a Slavonicko. Záměrné byly i některé změny na Jihlavsku, v okolí řek Svratky i Svitavy.

Abychom si dosytosti vychutnali popření přirozených demokratických, zeměpisných, historických, územních a spádových podmínek, objevily se na poli vládních předpisů nepřirozené statistické celky NUTS. Tato území uměle vznikla s odvoláním na požadavky Evropské unie a se zřetelem k potřebě statistického sledování i k přidělování prostředků ze strukturálních fondů (NUTS = Nomenclature of Territorial Units for Statistics = označení územních jednotek pro statistiku). Region NUTS zvaný Jihovýchod – v některých materiálech Ministerstva pro místní rozvoj dokonce označovaný jako Jihovýchodní Čechy - zahrnuje území málem od Šumavy k Tatrám, přesněji od Pacova v jižních Čechách po Velkou Javořinu v Bílých Karpatech. Region Severovýchod se rozkládá mezi Kamenickým Šenovem v nejsevernějších Čechách a Jevíčkem v hloubi Malé Hané na Moravě, nyní v Pardubickém kraji.

Pokus o zhodnocení

Kapitolu o Zemi Moravskoslezské ještě doplníme zhodnocením celkové situace na poli veřejného sektoru v České republice

Při tom všem, co jsme si doposud uvedli, víme velice dobře, že hned po listopadu 1989 měly být řešeny a vyřešeny problémy spojené:

- *s veřejnými financemi,*
- *s veřejnou správou a samosprávou,*
- *s veřejnými investicemi,*
- *s veřejnými zakázkami a granty,*
- *s veřejnými soutěžemi,*
- *s provozem a správou veřejných statků,*
- *se službami pro veřejnost,*
- *s optimalizací strategie, návrhu a praktické aplikace demokratického volebního systému po překonání dlouholeté komunistické totality, systému, který by měl vést k co nejobektivnějšímu a nejspravedlivějšímu způsobu volby veřejných zastupitelů, korespondujícímu s jejich přímým a bezprostředním působením v příslušných regionech i s osobním a pracovním vztahem ke svým územím,*

- s hospodařením s veřejnými prostředky, s financováním regionální správy i samosprávy, se souvisejícím hospodařením s příjmy, výdaji, daněmi i poplatky,
- s funkcí a správou veřejných sdělovacích prostředků,
- s dohledem nad veřejnými pracemi (kde jsou například stále zjevnější nedostatky při projektování, výstavbě, údržbě a opravách silniční sítě v celém státě),
- s uplatňováním morálních, etických i kvalifikačních hodnot a potřebou řádu i pragmatiky na všech pracovištích veřejného sektoru.

V oblasti veřejných zájmů měla být dávno provedena systémová analýza, ale popravdě řečeno, k podobnému kroku se neodhodlala žádná vláda České republiky po listopadu 1989, k žádným podobným iniciativám nedošlo ani se strany poslanců, ani senátorů.

V jednotlivých fázích „transformačního“ procesu se v této semidecentralizované zóně postupně a automaticky zvyšoval počet pracovníků, pracovních míst, kancelářů, kancelářských potřeb, počítačů, zbytečných papírů, komunikací v éteru, na silnicích, železnicích i v letadlech.

Okresní úřady byly nedávno zrušeny, třebaže hranice okresů nadále existují, a byly nahrazeny vyšším počtem správních obvodů podle obcí 3. stupně. Zvýšil se automaticky počet pracovníků, pracovních míst, kancelářů, kancelářských potřeb, počítačů, zbytečných papírů, komunikací v éteru i v různých oblastech veřejné a soukromé dopravy i přepravy.

Zatím se počet úředníků neustále zvyšuje. Dnes je jich přibližně 300.000. Existují však i jiná výhodná místa pro uplatnění státních zaměstnanců.

Zatím přibývá kompetenčních duplicit na ministerstvech, v krajských úřadech i v jiných úřadech i institucích.

Existuje celá řada státních a polostátních organizací řízených převážně z Prahy. Zaměstnanci z moravských i slezských pracovišť zaujímají téměř výhradně podřízená postavení daná subordinací vůči centřům, což je ještě znásobeno řízením z ministerstev. Dodnes není u mnoha státních a polostátních organizací vyjasněna jejich perspektiva, kontinuita lidských i materiálních zdrojů, přitom četní kvalifikovaní odborníci z těchto i jiných organizací jsou často vyloženě podhodnocováni. Rozdíl i privilegia oproti „celebritám“ a lidem z řad tzv. V.I.P. (= velmi důležitých osobností) jsou stále výraznější, ale o to méně zasloužené a potřebné.

Údajně se dlouhodobě potýkáme s nedostatkem finančních prostředků. A proto usilovně bojujeme o dotace, granty, příspěvky z ministerstev, krajů, měst, obcí i Evropské unie. Proto je nadále nezbytné přerozdělování peněz a regulování finančních toků, proto se neustále a bezmála ve všem vymlouváme na nedostatek prostředků, proto jsou potřebné osobní, přátelské i hmotné intervence.

Ať chceme nebo nechceme, musíme se tázat, proč

- ♦ *zůstala oblast veřejných zájmů, veřejných prostředků, financí, daní, investic, statků, služeb, kontroly, soutěží i zakázek stranou pozornosti veškeré politické scény po listopadu 1989?*
- ♦ *v této oblasti veřejných zájmů nebyly a nejsou respektovány přírodní, geografické i historické souvislosti, připomenuté mj. v Ústavě, třebaže jenom v Preambuli?*
- ♦ *se neuskutečnila náprava deformací územně správního uspořádání v intencích usnesení federálního Parlamentu a České národní rady z roku 1990?*
- ♦ *se nikdo kvalifikovaně nezabýval vymezením spádovosti území a dopravní obslužnosti, vycházejícími z přirozených podmínek i ze stanovisek obcí, občanů a jejich identity, proč se mechanicky převzaly deformace z dob Gottwalda a Novotného?*
- ♦ *se neuskutečnila jednoznačná decentralizace správy i samosprávy, vylučující nejasnosti, duplicity a jednoznačně určující kompetence i odpovědnosti?*

- ♦ *se neuplatnil a neuplatňuje princip subsidiarity v míře úměrné potřebám a kvalifikovanosti - s maximálně možným využíváním nejnižšího stupně státní správy (o což právě jde v případě respektování zásady subsidiarity)?*

Je zřejmé, že se ani po ekonomické ani po sociální stránce řádně nezhodnotila vybavenost území infrastrukturou, materiálními i lidskými zdroji. K dalším negativním skutečnostem patří, že se nedostatečně uplatňovaly požadavky odborné fundovanosti, znalostí regionálních i místních problémů a jazykových znalostí, že se příliš nezvyšovaly nároky na kvalifikaci. Přitom se adekvátně, cílevědomě a odpovědně neusměrňovaly počty pracovníků, s cílem snížit úhrnnou sumu - ani v úřadech, ani v řadě státních či polostátních organizací. Většina reorganizačních nebo regulačních postupů trpí nesystematičností při předávání odpovědnosti, pravomocí a kompetencí. Mnohdy neexistují ani záruky cílevědomého rozvoje vytváření kapacit, ani garance profesní kontinuity, některé informace, písemnosti a dokumenty se z různých důvodů často ani řádně nearchivují. Regionální zájmy jsou v naprosté většině zastupovány centrálními úředníky. V centrálních či ústředních orgánech patrně panuje domněnka, že místní odborníci neznají ani místní a regionální školské, stavební, silničářské, zdravotnické, vodohospodářské či jiné problémy, ani nezvládají nezbytné penzum běžných kvalifikačních požadavků a světových jazyků.

A položme si ještě dalších čtrnáct otázek. Proč

- *se obecně v České republice podstatně nezjednodušují právní i administrativní kroky a kroky směřující k systémové i skutečně účinné správě, samosprávě a decentralizaci i k co nejkomplexnějšímu naplňování principu subsidiarity ve všech částech státu?*
- *je volební systém, používaný v České republice, založen do značné míry na anonymitě vybraných volebních kandidátů a jejich příslušnosti k politickým stranám, a daleko méně na kvalitách a veřejné publicitě těchto osobností, na jejich skutečném osobním i pracovním vztahu a případných zásluhách vzhledem k daným územím?*
- *se v České republice nedostatečně přejímají zkušenosti z vyspělých zemí a málo se opíráme o dokumenty Rady Evropy i Evropské unie, jakými jsou kupříkladu Evropská charta místní samosprávy, návrh Evropské charty regionální samosprávy, návrh Evropské charty regionální demokracie, Deklarace o demokratické účasti a veřejné etice na místní a regionální úrovni, aj.?*
- *se zde nedostatečně využívají motivační nástroje k výraznému zlepšení pracovní morálky i výkonů zastupitelů, úředníků a státních zaměstnanců?*
- *se zbytečně a dokonce záměrně opomíjejí faktory kvalifikačního a psychologického charakteru, k nimž patří hlavně uplatňování dobrých místních i regionálních znalostí, nevymýtitelný a neškodný místní patriotismus, různé umírněné projevy lokálního i regionálního vlastenectví a fandovství?*
- *se zcela necitlivě a neospravedlnitelně používají v médiích a někdy i na úrovních politické scény spojení „v Čechách“ namísto přesnějšího a solidnějšího vymezení – podle daných souvislostí kupříkladu v České republice, v českých zemích, v Čechách, na Moravě i ve Slezsku, či v příslušné zemi nebo v příslušném regionu (přitom ani používání spojení „v Česku“ nelze považovat za nevhodnější)?*
- *se v potřebné míře nevyužívají ve veřejném sektoru vhodné politické, ekonomické, daňové, sociální, legislativní a logistické nástroje?*
- *je finanční a stavební dohled nad veřejnými investicemi málo efektivní, proč je celkově výstavba objektů i zařízení, které mají sloužit veřejným zájmům v našich podmínkách, přemrštěně nákladná a zjevně pomalá oproti vyspělým zemím?*
- *trvají potíže s kvalitou a životností veřejných prací, s provozem, funkcí, údržbou, opravami i životností veřejných statků a s mnoha klíčovými službami pro veřejnost*

(zdravotnictví, školství, nedostatečná bezpečnostní zajištění s ohledem na rostoucí kriminalitu a poškozování životního prostředí, problémy hromadné dopravy ve městech, zhoršující se kvalita osobní dopravy na železnici, zhoršující se podmínky v obcích z hlediska emisí, hluku i vibrací pocházejících ze silniční dopravy, narůstající kvantita nerovností a výtluků na silnicích, atp.)?

- existují problémy s funkcí i správou veřejných sdělovacích prostředků a často jsou ochromeny některé funkce regionálních sdělovacích prostředků, informací i zpravodajství?
- se nevyužívají účinné nástroje ve veřejných soutěžích a při zadávání i kontrole veřejných zakázek a aktivit spojených s výběrovými řízeními?
- prakticky neexistuje zpětná vazba k funkční kontrole činností ve veřejném sektoru?
- se téměř zcela vytratila výběrová řízení, která alespoň zčásti mohou přispět ke snížení úplatnosti i lobbování a k eliminaci personalistiky determinované politickými, hospodářskými, klientelistickými a „kamarádskými“ vazbami?
- se všechny uvedené potíže dávno řádně nemonitorovaly, nezmapovaly, neanalyzovaly i nevyhodnotily a nevyvodily se z nich závěry vedoucí k skutečně systémovým i účinným opatřením ve všech sférách veřejného sektoru a na celém území České republiky?

Jistěže by obnovení historických hranic, respektujících tradiční uspořádání zemí Moravy, Slezska a Čech, nevyřešilo okamžitě všechny naše problémy - včetně obnovení ztráty historické paměti - a enormní zatížení daňových poplatníků by nezmizelo jako po mávnutí kouzelným proutkem. Ale mnohé, přemnohé potíže i deformace „postkomunismu“, „transformace“ a „sametového procesu“ by mohly být určitě a postupně krok za krokem odstraňovány i napravovány.

Původní materiál z Wikipedie, otevřené encyklopedie (doplnění: Ladislav Pavlovský)

http://cs.wikipedia.org/wiki/Zem%C4%9B_Moravskoslezsk%C3%A1